

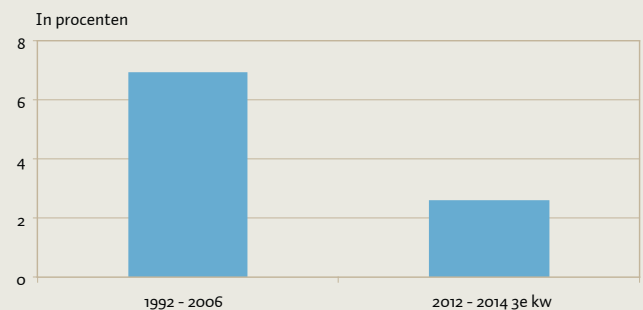
Groei wereldhandel structureel lager

INTERNATIONAAL

De groei van de goederenhandel in de wereld ligt momenteel een stuk lager dan in de jaren voor de financiële crisis. De figuur laat zien dat de handel met gemiddeld bijna 7 procent per jaar groeide tussen 1992 en 2006. Over de afgelopen drie jaar bedroeg die groei slechts 2,6 procent. De groei van de export van zowel de rijke als de opkomende landen laat een duidelijke vertraging zien. Ook de Nederlandse exportgroei vertraagde van gemiddeld bijna 7,4 procent per jaar over de eerste periode, naar gemiddeld slechts 2,7 procent per jaar tussen begin 2012 en het derde kwartaal van 2014. Er is een aantal mogelijke oorzaken voor de groeivertraging. Ten eerste was de economische groei van de eurozone afgelopen jaren relatief laag, waardoor de vraag naar buitenlandse goederen gemiddeld met 0,9 procent afnam per jaar. De eurozone is een belangrijk handelsblok vanwege de grote handelsvolumes tussen lidstaten. Ten tweede nam de internationalisering van productieprocessen sterk toe na het openstellen van China voor internationale handel in 1979 en de val van de Duitse muur in 1989. Geholpen door een daling in de kosten van communicatie en transport konden bedrijven de productie steeds verder opknippen en gebruikmaken van lage lonen in opkomende landen. China werd in die periode de zogenoemde fabrikant van de wereld. Dat proces van *outsourcing* lijkt ten einde te zijn gekomen doordat de lonen in veel opkomende landen zijn gestegen, de voordelen ervan tegenvallen en nieuwe technologische ontwikkelingen de productie dichterbij de afzetmarkt goedkoper maken. Outsourcing verandert in *re-sourcing*. Ten derde is er weinig vooruitgang geboekt in het opzetten van een nieuw internationaal handelsak-

koord om de handel te bevorderen. De in 2001 gestarte Doha-ronde is nog steeds niet afgerond. Het aantal ingestelde handelsrestricties is zelfs sterk toegenomen sinds de crisis, ook al ligt er momenteel een aantal initiatieven voor bilaterale en regionale handelsakkoorden op tafel. Als de structurele factoren een belangrijke oorzaak zijn van de lagere groei van de wereldhandel, en een nieuwe impuls van bijvoorbeeld technologische ontwikkeling uitblijft, dan blijft de handelsgroei in de komende jaren waarschijnlijk laag. ■ GREETJE FRANKENA EN DAAN WILLEBRANDS (ATRADIUS)

Jaarlijkse groei wereldwijde exportvolume

Bron: CPB

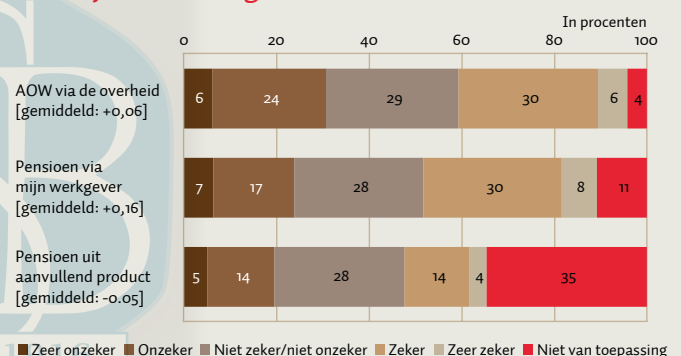
Zekerheid over pensioeninkomen

PENSIOENEN

De eerste pijler in het Nederlandse pensioenstelsel is pensioeninkomen via de overheid: de AOW. De tweede pijler is pensioen via de werkgever en de derde pijler is pensioen dat een consument zelf opbouwt, bijvoorbeeld in een lijfrente of via banksparen. In de AFM Consumentenmonitor van voorjaar 2014 is aan een representatieve steekproef van 459 respondenten voor elk van deze drie pijlers gevraagd: Hoe zeker verwacht u dat uw pensioeninkomen zal zijn uit de volgende bronnen? Antwoord kon worden gegeven op een vijfpuntschaal van 'zeer onzeker' (-2) tot en met 'zeer zeker' (+2). De gemiddelden voor de drie pijlers liggen rond de 0, de antwoordcategorie 'niet zeker/niet onzeker'. De gemiddelde inschatting voor zekerheid van AOW en van werknemerspensioen is net iets boven neutraal, het gemiddelde voor zelf opgebouwd pensioen daar net iets onder (zie figuur). Voor ruim een derde van de steekproef was deze derde pijler overigens niet relevant. Respondenten van 55 jaar en ouder zien de AOW als zekerder, gemiddeld +0,35, dan mensen die jonger zijn dan 55 jaar, gemiddelde -0,10. De zekerheidsinschatting van het werknemerspensioen hangt significant samen met het vertrouwen in pensioenfondsen. Ruim 40 procent van de respondenten zegt weinig of geen vertrouwen in pensioenfondsen te hebben. Deze groep geeft gemiddeld een score van -0,16 voor zekerheid van tweedepijlerinkomen, tegen +0,39 voor hen die wel vertrouwen hebben in pensioenfondsen of die neutraal zijn. De ingeschatte zekerheid van derdepijlerpensioen hangt het meest samen met de economische verwachting voor de komende twaalf maanden. Een derde van de respondenten denkt dat het beter gaat worden en zij scoren gemiddeld

+0,44 als inschatting van hoe zeker hun derdepijlerpensioeninkomen gaat zijn, tegen +0,03 voor de pessimisten en neutralen. Per pijler zijn er dus andere subgroepen die van elkaar verschillen in hoe zeker ze de uitkering ervaren van een bepaald type pensioeninkomen. ■ WILTE ZIJLSTRA (AFM)

Hoe zeker verwacht u dat uw pensioeninkomen zal zijn uit de volgende bronnen?

Bron: AFM Consumentenmonitor 2014

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

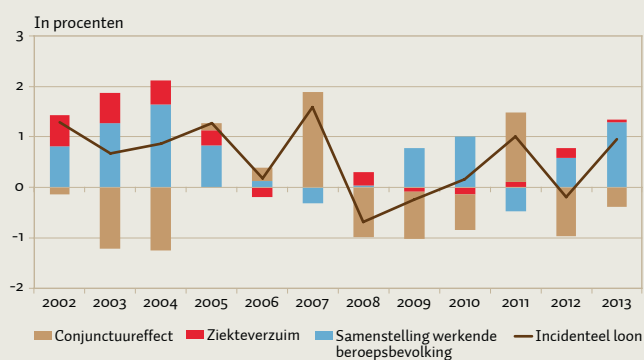
Onderliggende factoren incidentele loonontwikkeling

ARBEIDSMARKT

De ontwikkeling van de incidentele lonen is het gedeelte van de toename van de loonsom per arbeidsjaar dat niet verklaard wordt door de door vakbonden en werkgeversorganisaties afgesproken collectieve contractloonsstijging. De lonen kunnen bijvoorbeeld hoger uitvallen door overuren, bonussen of periodieken. In de figuur worden de variabelen die de groei van het incidentele loon beïnvloeden onderverdeeld in het conjunctuureffect, de samenstelling van de werkende beroepsbevolking en het ziekteverzuim. De ontwikkeling van

de incidentele lonen wordt allereerst beïnvloed door veranderingen in de samenstelling van de beroepsbevolking. Werknemers verdienen meer naarmate zij ouder zijn, een hogere opleiding hebben genoten en voltijds werken. Door de hoogte van de loonverschillen tussen de groepen te bepalen, en vervolgens te kijken naar de verandering van de aandelen van die groepen in de werkende beroepsbevolking, kan de omvang van dit samenstellingseffect worden geschat. Normaal gesproken nemen de incidentele lonen toe door het samenstellingseffect, omdat de gemiddelde leeftijd en opleiding van de werkende beroepsbevolking stijgen. Een lager ziekteverzuim leidt in de macro-economische cijfers tot een hoger incidenteel loon. Als werknemers ziek worden, is de werkgever verplicht het loon twee jaar door te betalen. Deze loondoorbetaling is onderdeel van de sociale lasten. Bij ziekte vindt een verschuiving plaats van de incidentele lonen naar de sociale lasten. Het ziekteverzuim wordt beïnvloed door een combinatie van langetermijnfactoren, beleid en de conjunctuur. In de jaren 2000–2004 is het verzuim sterk gedaald, en vervolgens relatief stabiel gebleven. Daarom is de invloed van het ziekteverzuim op de incidentele loonontwikkeling de laatste jaren beperkt. Ten slotte bepalen conjuncturele factoren de ontwikkeling van de incidentele lonen. Bij hoogconjunctuur stijgt het aantal overuren en worden meer bonussen uitgekeerd. Hogere economische groei en lagere werkloosheid gaan samen met een sterkere stijging van de incidentele lonen. Door de stijgende werkloosheid en geringe economische groei is het conjunctuureffect, met uitzondering van 2011, sinds de kredietcrisis voornamelijk negatief. ■ **MARTIN MELLENS** (CPB)

Componenten groei incidentele lonen in de marktsector, 2002–2013

Bron: CPB

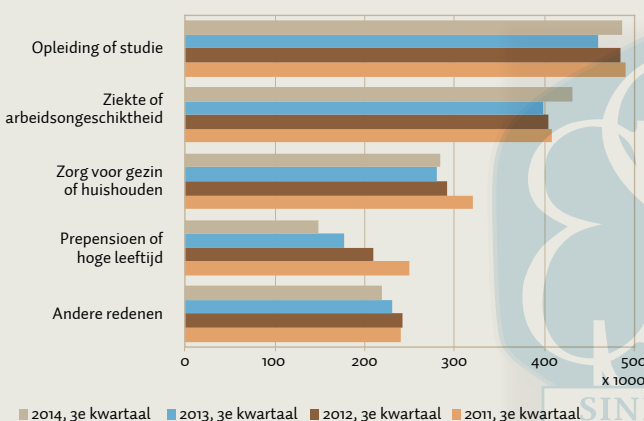
Vrouwen van 15 tot 65 jaar die niet willen werken

ARBEIDSMARKT

De bruto-arbeidsdeelname – de som van werkenden en werklozen – onder mannen van 15 tot 65 jaar is gedurende dit decennium nauwelijks veranderd. Onder vrouwen daarentegen is de deelname op de arbeidsmarkt vrijwel voortdurend toegenomen. Ook in de crisisjaren na 2008 steeg het aantal werkzame plus werkloze vrouwen als aandeel van alle 15- tot 65-jarigen gestaag door van 62,1 procent in

het derde kwartaal van 2008 tot 65,6 procent in hetzelfde kwartaal van 2013. Vanaf het vierde kwartaal van 2013 is de arbeidsdeelname van vrouwen op zijn retour en gedaald tot net onder de 65 procent. Deze daling komt vooral door een toename van het aantal vrouwen dat de arbeidsmarkt verlaat. Vooral in het vierde kwartaal van 2013 en het eerste kwartaal van 2014 waren er relatief veel vrouwen die hun baan verloren of niet meer op zoek gingen naar werk. Deze uitstroom was aanzienlijk groter dan de instroom – het aantal mensen dat recent is begonnen met werken of zoeken naar werk –, met een lagere deelname op de arbeidsmarkt als gevolg. Ruim acht op de tien vrouwen die niet actief waren op de arbeidsmarkt wilden ook geen betaalde baan hebben (zie figuur). Opleiding of studie is daarvoor de meest genoemde reden. Ook de toename van niet-actieve vrouwen vanaf het vierde kwartaal van 2013 komt deels doordat meer vrouwen aangeven een opleiding of studie te (gaan) volgen. In de voorafgaande jaren daalde dit aantal nog. Opvallend is dat ziekte of arbeidsongeschiktheid vaker als voornaamste reden om niet te werken wordt genoemd. Mogelijk houdt dit verband met de afname van het aantal vrouwen dat vanwege pensioen of hoge leeftijd geen baan ambieert. In beide gevallen gaat het namelijk vooral om vrouwen van 55 jaar en ouder. ■ **MARTIJN SOUREN EN PAUL DE WINDEN** (CBS)

Vrouwen van 15 tot 65 jaar niet actief op de arbeidsmarkt

Bron: CBS

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.